Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România
Str. Matei Voievod nr. 18, sector 2, Bucureşti
T: +40 21 252 7556 / +40 21 252 7557
F: +40 21 252 4860
W: www.crimelecomunismului.ro / www.iiccr.ro
E: office@iiccr.ro

Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Munictoresc Român
Nicoleta Ionescu Gură
Humanitas 2006

Raluca Grosescu

Un studiu despre rolul şi funcţionarea nomenclaturii în timpul regimului comunist era aşteptat în România din 1990. În primul rând pentru că trecerea de la un sistem politic dictatorial la unul democratic implică şi o rescriere a istoriei, care vizează să explice relaţiile de putere ce au structurat elita conducătoare a fostului regim şi raporturile acesteia cu societatea. Înţelegerea formelor de dominaţie care au caracterizat sistemul dictatorial anterior şi a complicităţilor sociale care au făcut posibilă această dominaţie, sunt parte din procesul de clarificare a propriului trecut naţional. În al doilea rând, pentru că după 1990, în condiţiile continuităţii police a unor categorii de foste elite comuniste şi în contextul tentativelor eşuate ale societăţii civile din România de a instaura un climat de lustraţie, conceptul de *nomenclatură* a dobândit o puternică încărcătură normativă, ajungând să fie un termen pe cât de peiorativ, pe atât de vag şi de globalizant. Nu în ultimul rând, trebuie amintit că studii istorice şi sociologice despre nomenclatură au fost publicate în ţări precum Polonia şi Ungaria – unde dezvoltarea ştiinţelor sociale nu a fost total blocată - încă de la sfârşitul anilor 1980, tema cunoscând un adevărat reviriment în primii ani de tranziţie. După prăbuşirea regimului comunist, nomenclatura a devenit în România obiectul unei « isterii » jurnalistice, fiind însă puţin studiată de către istorici, politologi şi sociologi; numărul redus de studii şi caracterul lor incomplet pot fi explicate, parţial, prin legislaţia restrictivă privind deschiderea arhivelor comunismului, precum şi prin reticenţa deţinătorilor de arhivă faţă de acest subiect.

Cartea Nicoletei Ionescu-Gură (*Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Munictoresc Român*) este în acest context un pionierat şi are în primul rând meritul de a publica o colecţie de documente de arhivă care arată, prin însăşi vocea fostului partid unic, importanţa acordată sistemului de nomenclatură de către regimurile comuniste. Lucrarea se constituie în două părţi: una de istorie descriptivă a funcţionării aparatului şi

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România
Str. Matei Voievod nr. 18, sector 2, Bucureşti
T: +40 21 252 7556 / +40 21 252 7557
F: +40 21 252 4860
W: www.crimelecomunismului.ro / www.iiccr.ro
E: office@iiccr.ro

nomenclaturii Partidului Muncitoresc Român; cea de-a doua, de prezentare a unor documente referitoare la funcţionarea secţiilor comitetului central, la criteriile de recrutare a cadrelor din nomenclatură, la organizarea şcolilor de partid, la privilegiile materiale de care se bucurau elitele conducătoare comuniste. *Capitolul 1* din prima parte prezintă organizarea aparatului CC al PMR după modelul sovietic, precum şi modificările apărute în structura lui în perioada 1950 – 1965. Aflăm aici cum funcţionau secţiile CC, care era rolul instructorilor CC, cum erau promovaţi şi remuneraţi activiştii de partid, care era compoziţia numerică, socială şi profesională a cadrelor. Aparatul de partid, central şi local, era format din secţii pe ramuri de activitate, care aveau două roluri principale: a) să urmărească aplicarea hotărârilor partidului şi guvernului în domeniul de activitate de care se ocupa secţia respectivă; b) să selecteze şi să repartizeze cadre în funcţii de respundere în domeniul de activitate. În 1951, aparatul de partid număra 15.184 de membri (cadre politice, personal auxiliar) din care: 1.570 membri în aparatul central al CC al PMR şi 13.614 în aparatul comitetelor regionale, raionale şi orăşeneşti. În aparatul de partid, predominau muncitori calificaţi – 51,8% în aparatul CC şi 65,64% în aparatul local. 65,02% din membri aparatului local aveau doar patru – şapte clase elementare. *Capitolul 2* se referă la constituirea nomenclaturii CC al PMR în 1950, la evoluţia ei numerică până în 1965, la criteriile de recrutare, promovare şi revocare din funcţie, precum şi la organismele sub controlul cărora funcţiona nomenclatura. Conform surselor de arhivă, pentru conducerea partidului, constituirea nomnclaturii a avut o importanţă deosebită, deoarece, în opinia ei, în instituţiile statului democrat-popular nu trebuiau să pătrundă duşmani ai noului regim politic, care să-l submineze din interior. Construirea socialismului în România era, aşadar, condiţionată de încredinţarea funcţiilor de respundere în partid şi stat unor persoane devotate partidului, regimului şi cauzei socialimului. În 1954, nomenclatura CC al PMR era formată din 5.243 de funcţii, în 1955, numărul a scăzut la 3.686, pentru a cunoaşte o nouă modificare în 1957, când s-a redus la 1.494 de posturi de responsabilitate. Din 1955, secţiile CC au devenit şi ele organisme de recrutare şi control al membrilor nomenclaturii. În cel de-*al treilea capitol*, autoarea arată statutul de grup social privilegiat pe care nomenclatura îl deţinea prin

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România
Str. Matei Voievod nr. 18, sector 2, Bucureşti
T: +40 21 252 7556 / +40 21 252 7557
F: +40 21 252 4860
W: www.crimelecomunismului.ro / www.iiccr.ro
E: office@iiccr.ro

accesul la clinici medicale şi case de odihnă cu statut special, la magazine alimentare bine aprovizionate şi la ferme ale partidului. *Capitolul 4* descrie organizarea învăţământului de partid, modul de selecţionare a candidaţilor pentru aceste şcoli, repartizarea absolvenţilor învăţământului de partid în structurile partidului şi în instituţiile de stat. Învăţământul de partid avea rolul să-i educe în spirirt marxist-leninist pe membrii de partid, pentru a deveni cadre bune, care să adopte linia partidului, s-o pună în practică, s-o apere, să lupte pentru ea. Învăţământul de partid era organizat pe trepte: elementar, mediu şi superior. Formele elementare şi medii cădeau în sarcina comitetelor regionale, raionale şi orăşeneşti de partid, care trebuiau să le îndrume, să le controleze. Învăţământul elementar de partid cuprindea cercurile de politică curentă, cursurile de partid serale, cursurile pentru activul de partid de la sate, cercurile pentru studierea istoriei PCUS. Învăţământul mediu de partid era structurat în: cercurile de studiere a istoriei PC(b) al URSS, cursurile de partid de trei ani, şcolile medii de partid de şase luni, şcoli de partid de un an, şcoli de partid de doi ani. Autoarea prezintă rolul şi programele şcolare ale acestor unităţi şi dezvoltă modul în care era organizată Universitatea de Partid Ştefan Gheorghiu, bastionul învăţământului superior de partid.

Documentele editate în cea de-a doua parte a cărţii ilustrază toate aceste aspecte şi constituie instrumente de lucru utile pentru dezvoltarea unor noi cercetări. Dintre ele semnalăm ca foarte importante pentru înţelegerea funcţionării nomenclaturii: *Hotărârea Biroului Organizatoric al CC al PMR cu privire la nomenclatura cadrelor de conducere, care sunt aprobate de către organele de partid* (1952); *Instrucţiune cu privire la organizarea şi ţinerea evidenţei cadrelor din nomenclatura organelor de partid* (1954); *Schema aparatului CC al PMR şi instituţiile centrale de partid* (1955); *Referat privind compoziţia (socială, naţională, după sex, avere, profesii, vechimea în partid, şcoli de stat şi de partid) a cadrelor cu muncă politică din aparatul CC al PMR, al comitetelor regionale, raionale şi orăşeneşti, existente în funcţii la 1 aprilie 1957*.

Cartea Nicoletei Ionescu Gură este foarte densă în informaţie şi demonstrează un volum uriaş de muncă de cercetare în arhivele militare şi în arhivele partidului. Ea oferă numeroase date statistice despre compoziţia aparatului şi a nomenclaturii CC al PMR, iar

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România
Str. Matei Voievod nr. 18, sector 2, Bucureşti
T: +40 21 252 7556 / +40 21 252 7557
F: +40 21 252 4860
W: www.crimelecomunismului.ro / www.iiccr.ro
E: office@iiccr.ro

utilizarea abundentă a surselor primare oferă o perspectivă asupra nomenclaturii, aşa cum apare ea în documentele oficiale ale partidului.

Însă tocmai din această opţiune metodologică - aceea de a lucra aproape în exclusivitate pe baza documentelor şi de a nu face apel la alte analize istorice, sociologice sau politologice care au abordat natura regimurilor staliniste - provin inconvenientele studiului semnat de Nicoleta Ionescu Gură. O primă observaţie care poate fi făcută ţine de necorelarea diverselor modificări aduse în structura partidului şi a nomenclaturii, cu evenimente politice, crize sau tendinţe de normalizare a vieţii sociale. Mutaţiile suferite de organismele comitetului central – cum ar fi constituirea sau desfiinţarea unor secţii, creşterea sau reducerea numărului de cadre, evoluţia criteriilor de recrutare ale nomenclaturii – sunt prezentate în afara contextului care le-a generat, iar efectele lor nu sunt semnalate. Un exemplu în acest sens, caracteristic însă pentru întreaga structură a cărţii, este următorul pasaj: în 1965, „a fost desfiinţată şi Direcţia de Propagandă şi Cultură. Secţia Propagandă şi Agitaţie a fost împărţită în două secţii: Secţia de Propagandă şi Secţia de Presă şi Edituri, iar Grupului de instructori pentru controlul muncii de partid la MFA-MAI i s-a schimbat denumirea în Secţia pentru controlul muncii de la MFA-MAI şi Justiţie" (p. 25). O astfel de înregistrare a unui fapt istoric, fără o explicaţie referitoare la importanţa lui, poate avea sens, eventual, pentru un foarte bun cunoscător al activităţii secţiei de propagandă şi agitaţie, pentru un simplu cititor ea reprezentând o informaţie irelevantă. Din acest punct de vedere, studiul nu furnizează decât rareori explicaţii cauzale transformărilor înregistrate în organizarea aparatului de partid şi nici nu le relevă efectele.

În al doilea rând, nomenclatura este prezentată, în acest studiu, ca un organism lipsit de viaţă şi de actori. Or, nomenclatura este în esenţă un grup social, chiar dacă ea are şi o istorie instituţională. Iar acest grup social, având statut de elită conducătoare, devine interesant de studiat din perspectiva reţelelor ideologice şi ierahice care îl compun. În acest studiu, autoarea nu menţionează luptele politice care au avut loc în cadrul PCR, prezentând nomenclatura ca un monolit, cu ideologie şi acţiune unitare. Însă chiar de la începutul dominaţiei comuniste, Partidul Comunist Român a fost divizat în

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România
Str. Matei Voievod nr. 18, sector 2, Bucureşti
T: +40 21 252 7556 / +40 21 252 7557
F: +40 21 252 4860
W: www.crimelecomunismului.ro / www.iiccr.ro
E: office@iiccr.ro

facţiuni. Experienţa acestui facţionalism este fundamentală pentru a înţelege atât evoluţia partidului, cât şi evoluţia nomenclaturii. Conflicte ideologice interne, incompatibilităţi etnice sau religioase, conflicte personale, împreună cu diversele diferenţe profesionale sau sociale, au transformat nomenclatura românească într-un caleidoscop (în continuă schimbare) de alianţe şi antagonisme. Autoarea nu menţionează această viaţă internă conflictuală din interiorul nomenclaturii şi nu evocă valurile de epurări, eliminarea unor figuri centrale ale partidului sau concurenţa dintre diverse grupuri de nomenclatură, pierzând astfel din vedere numeroase nuanţe ale istoriei elitei comuniste româneşti.

De asemenea, trebuie amendată intenţia autoarei de a încropi un volum de studii şi documente, publicat apoi ca volum de autor, deşi mai bine de jumătate din carte este compusă din documente de arhivă; corect ar fi fost: Nicoleta Ionescu Gură (editor).

Fără a nega importanţa publicării unui astfel de studiu, bine documentat şi bogat în informaţie, modalitatea în care el este conceput demonstrează, în fond, carenţele abordarii pozitiviste, practicate încă de majoritatea istoricilor din România specializaţi în studii asupra comunismului. Preocupându-se în primul rând de adunarea, enunţarea şi publicarea unor date şi documente (lucru meritoriu în condiţiile accesului limitat la arhive), o parte importantă a istoriografiei româneşti despre comunism nu a reuşit să depăşească faza de evocare evenimenţială şi să facă pasul spre interpretarea cauzalităţilor şi spre fabricarea unor teorii explicative despre trecut. Şcoala istoriei conceptualizante şi interdisciplinaritatea metodelor de cercetare şi analiză nu sunt încă suficient de dezvoltate în România. Cercetătorii se opresc la simpla înşiruire de evenimente, fără să penetreze stratul superficial al datelor şi cifrelor, fără să caute răspunsuri la interogaţii de tip „de ce lucrurile s-au petrecut aşa şi nu altfel?”. Istoria nu este însă numai narare a marilor sau micilor evenimente, ea este un şir logic de cauzalităţi şi efecte. Istoria conceptualizantă, iniţiată de *Şcoala de la Annales*, înseamnă o istorie care vizează generalul, care este capabilă să extrapoleze detaliile, să depăşească erudiţia, şi, pornind de la particular la general, să abstractizeze fenomenele. O istorie care operează cu deducţii, comparaţii şi generalizări logic articulate, pentru a oferi datelor un sens. Acest lucru este posibil însă

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România
Str. Matei Voievod nr. 18, sector 2, Bucureşti
T: +40 21 252 7556 / +40 21 252 7557
F: +40 21 252 4860
W: www.crimelecomunismului.ro / www.iiccr.ro
E: office@iiccr.ro

numai prin utilizarea rezultatelor şi metodelor produse de alte ştiinţe sociale, apropiate cercetării istorice, cum ar fi sociologia, ştiinţa politică sau dreptul.

Opţiunea Nicoletei Ionescu Gură pentru abordarea pozitivistă de scriere a istoriei, axată aproape în exclusivitate pe utilizarea documentelor de arhivă, elimină din analiză teorii despre nomenclatură formulate de alţi autori. Interpretările lui Ghiţă Ionescu, Bogdan Harasymiw, Thomas Lowit, care au conceptualizat funcţionarea nomenclaturii ca instrument de control asupra ansamblului societăţii, nu sunt folosite, deşi autorii sunt menţionaţi într-o notă de subsol. În acelaşi mod, sunt lăsate la o parte şi scrierile unor lideri comunişti care au analizat nomenclatura din interiorul ei: Troţki, Djilas, Kuron şi Modzelewski. Neexploatarea acestor surse teoretice ancorează studiul într-o descriere evenimenţială, fără a oferi o perspectivă generalizantă asupra rolului şi funcţionării nomenclaturii.

Dincolo de aceste observaţii, caracterul de pionierat al lucrării şi bogata informaţie pe care ea o oferă fac din studiul Nicoletei Ionescu Gură o carte esenţială pentru orice cercetător interesat de evoluţia elitei comuniste şi de relaţiile de putere care au structurat regimul în perioada dejistă. Prezentând numeroase date, cifre şi cronologii şi editând documente relevante pentru transformările suferite de aparatul de partid, studiul demonstrează o amplă muncă de cercetare în arhive şi constituie un important instrument de lucru pentru toţi cercetătorii interesaţi de constituirea şi evoluţia nomenclaturii româneşti. El este, de asemenea, foarte important, prin publicarea listelor de nomenclatură, pentru definirea riguroasă a acestui concept, în contextul proiectului de lege al lustraţie, care se află în acest moment în dezbaterea Camerei Deputaţilor a Parlamentului României.